

При тѣзи условия, българскиятъ народъ почва да събира силѣ си и да ги организира за своето духовно освобождение, за извоюване на политически права и за културно възвѣждане. Той се организира въ своитѣ общини, които управляватъ църквата и училището му, а отъ 1856 г. започва да урежда едно по едно въ градоветъ читалища, които покрай училищата ставатъ нови, важни огнища на културнитѣ негови стремежи. Освенъ това, вътре въ България и вънъ, въ срѣдата на по-значителнитѣ български колонии, се организиратъ редица културни и благотворителни дружества, които играятъ важна роля въ националния и културенъ животъ на народа ни. Съ една дума, на лице е единъ подъемъ за организация на народнитѣ сили. Въ 1853 г. въ Букурещъ се основава *Българска епитрония*, сетнешната *Добродѣтелна дружина „Напрѣдъкъ“*, която си поставя задача да потиква и насочва културнитѣ и националнополитически стремежи на българския народъ и се опитва да поеме предъ вънкашния свѣтъ ролята на представител на Българския народъ; въ 1854, въ разгара на Кримската война, въ Одеса се полагатъ първитѣ основи на *Българското настоятелство*, което взема върху себе си приблизително сѣщо такава роля въ Русия; въ 1857 се основава въ Цариградъ, по починъ на Драгана Цанковъ, Костакъ Мириновичъ и К. Славчевъ, *Община за българската книжнина*, която започва да издава списанието *„Български книжници.“* Негови редактори последователно сж били: Д. Мутевъ, д-ръ Ив. Богоровъ, Гаврилъ Кръстевичъ, Теодоръ Бурмовъ и Сава Филаретовъ, — всички, съ изключение на Кръстевича, получили образованието си въ Русия; въ 1860 въ Москва група млади българи, между които Люб. Каравеловъ, Р. Жинзифовъ и др. се организиратъ въ дружество, което издава сп. *Братски трудъ*; по-късно, въ Цариградъ се образува, въ 1869, ново културно дружество и читалище, което издава сп. *Читалище*. Изъ своята срѣда то изважда два комитета: *Македонската дружина* и *Благодѣтелното дружество*, които иматъ голѣма заслуга въ училищното дѣло и националното пробуждане на българския народъ въ Македония и въ самия Цариградъ; въ сѣщата 1869 г. въ Браила се основава *Книжовно дружество*, — основа на бъдещата Българска Академия на наукитѣ, — което започва да издава известното свое *Списание*, изиграло важна роля въ историята на българското образование и книжнина.

Най-крупни факти въ нашия духовенъ ни и националенъ животъ, обаче, въ които се проявява този *подъемъ за организация на духовнитѣ и материални сили* на народа, въ името на общи наци-